

قسمت اول

راهنمای احداث جایگاه پرورش گوسفند و بز

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
معاونت ترویج

ریاست جمهوری
معاونت علمی و فناوری

راهنمای احداث جایگاه پرورش گوسفند و بز

نویسنده:

مهدی خجسته‌کی

همکاران:

علیرضا آقاشاهی - امیررضا صفایی

۱۳۹۶

پیش‌گفتار مؤلف

یکی از الزامات اجتناب‌ناپذیر پرورش دام‌های اهلی و از جمله گوسفند و بز فراهم آوردن محل مناسبی برای نگهداری و محافظت از آن‌ها در برابر شرایط نامساعد محیطی است. در طبیعت با تغییر فصول و شرایط آب‌وهوایی دام‌ها مجبور به کوچ و حرکت از نقطه‌ای به نقطه دیگر برای یافتن علوفه، آب و دمای مطلوب‌ترند، اما در پرورش گوسفند و بز انسان با ساخت سرپناه مناسب شرایط مطلوب برای پرورش دام را فراهم می‌کند. گوسفند و بز نسبت به سایر دام‌های اهلی و طیور به جایگاه پرورش گران‌قیمت و تجملی نیاز ندارند و یک جایگاه ساده با حداقل امکانات نیز پاسخ‌گوی اغلب نیازهای فیزیولوژیک و عادات‌های رفتاری دام‌ها است. اما از طرفی در ساخت و احداث همین جایگاه به ظاهر ساده نیز رعایت یک سری موارد فنی و نکات کاربردی برای افزایش کارایی و بازده تولید ضروری است. در این دست‌نامه سعی شده است تا به صورت کاربردی و خیلی موجز با عنایت به نتایج گزارش طرح‌های تحقیقاتی و نیاز کارشناسان و بهره‌برداران محترم نکات فنی لازم در احداث جایگاه پرورش گوسفند و بز ارائه شود. امید است که به یاری خداوند سبحان مفید واقع شود.

۱- آشنایی با رفتار و عادات‌های عمومی گوسفند و بز

شناخت رفتار و عادات‌های طبیعی گوسفند و بز برای آشنایی بهتر کارشناسان و دامداران محترم با برخی ویژگی‌های منحصربه‌فرد این دام‌ها و پرورش موفق آن‌ها ضروری است. در ذیل برخی از عادات‌های رفتاری گوسفند و بز برای یادآوری فهرست شده است:

- رفتارهای طبیعی گوسفند و بز تا حد زیادی مشابه یکدیگر است اما در مواجهه شدن با برخی موارد این دام‌ها کاملاً متفاوت رفتار می‌کنند. علاوه بر تشابه در اندازه جثه و نوع خوراک وجه مشترک دیگر گوسفند و بز آن است که این دام‌ها ابزار دفاعی مناسبی ندارند و در برابر حیوانات درنده مثل گرگ و یا سگ‌های وحشی و انگل‌های خارجی و داخلی مثل مگس‌ها، کنه‌ها و زالوها نیاز به مراقبت و محافظت شدید دارند.

- گوسفند و بز به‌خصوص بز محصور بودن در یک محیط بسته برای مدت طولانی را دوست ندارند و تحمل نمی‌کنند. پرورش گوسفند و بز بدون در نظر گرفتن چراگاه و یک محوطه باز برای راهپیمایی دام عملاً غیرممکن است. گوسفندها و بزها حرکت دسته جمعی دارند و برای حرکت از هم‌نوعان خود الگو می‌گیرند. برای مثال دام‌هایی که ایستاده‌اند در صورت مشاهده حرکت دیگران به حرکت درمی‌آیند و در صورتی که حرکت دام‌های دیگر را در جهت

- عکس ببینند، توقف می‌کنند و در جای خود می‌ایستند. آن‌ها معمولاً پشت سر یک دام مسن‌تر و قوی‌تر حرکت می‌کنند و از او تبعیت می‌کنند.
- گوسفندها و بزها دام‌های ترسویی هستند و هنگام مواجه شدن با آن‌ها نباید یکباره و ناگهانی به آن‌ها نزدیک شوید. گوسفند و بز از سگ‌ها، افراد غریبه و حتی کارگرها فراری هستند و در صورت احساس خطر در یک نقطه دور هم جمع می‌شوند.
- حافظه درازمدت گوسفند و بز قوی است و با یک یا دو بار حرکت در یک مسیر مشخص آن را به خوبی به ذهن می‌سپارند. با این حال برای عبور دادن گله از رودخانه، خیابان یا بزرگراه و یا هرگونه معبر خطرناک دیگر باید حتماً از یک چوپان مجرب و یک یا چند سگ گله استفاده کنید. هرچند که ممکن است دام‌های شما قبلاً چندین بار از این محل‌ها عبور و با آن آشنا باشند (شکل ۱).

شکل ۱- بی‌احتیاطی در عبور گله از جاده و تلفات گوسفندان

- گوسفند و بز حرکت در مسیرها و راهروهای باریک و طولانی را نسبت به راهروهای عریض ترجیح می‌دهند و معمولاً اگر رئیس گروه را پیش روی خود نبینند از هم پشی می‌گیرند و به صورت نامنظم حرکت می‌کنند. این دام‌ها برای حرکت به سمت یک محوطه باز و پر نور تمایل بیشتری دارند و از حرکت به سمت محیط‌های بسته و تاریک پرهیز می‌کنند.
- بزغاله‌ها و بزها برای رفتن در یک مسیر خاص در صورتی که اولین بار پشت سر دام‌های مسن‌تر حرکت کنند مسیر را بهتر می‌آموزند و در نوبت‌های بعد سریع‌تر از آن عبور می‌کنند. بزها در مسیریابی و هدایت گله استعداد بیشتری نسبت به گوسفند دارند و اگر وظیفه هدایت گله گوسفند بر عهده یک بز نر باشد، کنترل و مدیریت گله در مرتع و چراگاه آسان‌تر و بهتر انجام می‌شود.
- در صورت چرای اختیاری گوسفند بیشتر به چریدن روی زمین‌های مسطح تمایل دارد اما بز ممکن است برای خوردن علوفه حتی از سرشاخه‌های درختان و صخره‌های سخت هم بالا برود. مدت چرای گوسفند و بز محدود است و معمولاً پس از چند ساعت چریدن و علف خوردن از مرتع یا مصرف خوراک پای‌آخور در یک محل خشک و خنک به استراحت می‌پردازند. در مرتع و در فصول گرم سال معمولاً گوسفندها و بزها برای نشخوار و استراحت به سایه درختان، درختچه‌ها و یا کوه‌ها پناه می‌برند، اما در دامداری پیش‌بینی یک محوطه سقف‌دار برای این منظور کفایت می‌کند (شکل ۲).

شکل ۲- پناه بردن دام به سایه دیوار برای در امان ماندن از گرمای فصل تابستان

۲- آشنایی با نیازهای فیزیولوژیک گوسفند و بز

نیازهای فیزیولوژیک در واقع شامل تمام نیازهایی است که برای زنده ماندن، تولید مثل و رشد موجودات زنده باید تأمین شود. گوسفند و بز نیازهای فیزیولوژیک خاصی دارند که تابع عوامل متعددی از جمله سن دام، جنس، نوع نژاد، میزان تولید و نوع محصول تولیدی (شیر، گوشت، پشم یا کرک) آن‌ها است و بسیاری از این نیازها با ساخت و طراحی یک جایگاه پرورش مناسب برطرف می‌شود. برخی از مهم‌ترین نیازهای فیزیولوژیک گوسفند و بز به شرح ذیل است:

- مهم‌ترین نیازهای اولیه گوسفند و بز شامل دمای مناسب، نور مطلوب، رطوبت مناسب، امنیت و حفاظت از حمله درندگان، بهداشت و تأمین آب و خوراک کافی و با کیفیت

است. گوسفند و بز در طول شبانه روز نیاز به آب کافی، سالم و بهداشتی دارند و تأمین آب برای آن‌ها به اندازه تأمین خوراک اهمیت دارد.

- تأمین محوطه محصور با حداقل امکانات برای حفظ دام‌ها از شرایط نامساعد و تهاجم حیوانات درنده و یا سارقین از ضروریات در پرورش گوسفند و بز است. در صورتی که گوسفندان بالغ دارای پشم کافی و بسترشان خشک باشد هوای سرد را تا دمای ۳۰ درجه سانتی‌گراد زیر صفر تحمل می‌کنند. دمای مناسب برای پرورش بز معمولاً بین ۱۲ تا ۲۱ درجه سانتی‌گراد است. هرچند ممکن است سطح تولید و سلامت بزها در دمای بین ۱۷- تا ۲۷ درجه سانتی‌گراد تحت تأثیر قرار نگیرد، ولی دمای بیش از ۲۷ درجه سانتی‌گراد باعث کاهش مصرف خوراک و کاهش تولید شیر آن‌ها می‌شود.

- توجه داشته باشید که دمای مطلوب برای بره‌ها و بزغاله‌ها با دام‌های بالغ متفاوت است، و آن‌ها در فصل زمستان به یک ساختمان نسبتاً گرم‌تر و در تابستان به یک جایگاه خنک‌تر از دام‌های بالغ نیاز دارند و بهتر است در شرایط دمایی ۱۰ تا حداکثر ۲۵ درجه سانتی‌گراد نگهداری شوند. بزهای نژاد شیری در مقایسه با نژادهای کرکی یا گوشتی نسبت به تغییرات دما و سرما و گرمای شدید حساس‌ترند. لذا در مورد طراحی جایگاه بزهای شیری باید دقت بیشتری اعمال شود (جدول ۱).

جدول ۱- مقدار دما و رطوبت مطلوب برای پرورش گوسفند و بز

نوع دام	رطوبت (درصد)		دما (سانتی‌گراد)	
	حداکثر	حداقل	حداکثر	حداقل
گوسفند	۷۵	۲۵	۲۷	-۳۰
بز	۷۵	۲۵	۲۷	-۱۷

- گوسفند و بز باید از بارش مستقیم باران و برف در فصول سرد سال و یا تابش مستقیم خورشید در تابستان حفظ شوند و لذا به یک سایبان یا مکان سقف‌دار مناسب نیاز دارند. در صورت خیس شدن پشم و مو و سم این دام‌ها میزان تحمل آن‌ها در برابر بیماری‌های مختلف پوستی، گندیدگی سم و لنگش کاهش پیدا می‌کند. وجود تهویه و نور کافی در جایگاه استراحت گوسفند و بز علاوه بر تأمین اکسیژن و روشنایی می‌تواند باعث خشک شدن سریع‌تر بستر و پیش‌گیری از بیماری شود.

- مقدار تهویه به ازای یک رأس گوسفند یا بز در تابستان بین ۰/۴ تا ۰/۵ مترمکعب بر دقیقه و در زمستان حداقل ۰/۲۵ مترمکعب بر دقیقه قابل توصیه است. گوسفند و بز به شدت نسبت به وزش باد شدید و کوران هوا حساس هستند و در طراحی ساختمان دامداری باید توجه داشته باشید که طرف باز جایگاه نگهداری گوسفند و بز رو به آفتاب و پشت به باد طراحی شود. دامداران محترم در مناطق به شدت سردسیر یا گرمسیر باید دقت بیشتری صرف عایق‌کاری ساختمان و امکانات جانبی آن نظیر وسایل گرمایشی یا سرمایشی کنند تا بازده تولیدی مطلوبی داشته باشند.

۳- انتخاب محل مناسب برای ساخت جایگاه پرورش گوسفند و بز

از آنجاکه گوسفند و بز مانند تمام موجودات زنده از محیط زندگی خود تأثیر می‌پذیرند، لذا پیش‌بینی و انتخاب محل مناسب در منطقه‌ای مطلوب لازمه موفقیت در فرآیند پرورش آنها است. محل مناسب برای ساخت گوسفندداری یا پرورش بز باید دارای خصوصیات متعددی باشد که در ذیل به برخی از مهم‌ترین این نکات اشاره شده است:

- اولین و مهم‌ترین نکته در انتخاب محل دامداری این است که محل انتخاب شده نباید هیچ‌گونه منع قانونی داشته باشد و حتماً مورد تأیید مراجع قانونی و محلی باشد.
- موضوع دوم توجه به شرایط آب‌وهوای منطقه است. توجه به جهت و سرعت وزش بادهای دائمی، در نظر گرفتن حداقل و حداکثر دمای روزانه، میزان بارندگی سالیانه و توجه به مسیر سیلاب‌های دائمی و فصلی در انتخاب محل دامداری مهم است. به دامداران توصیه می‌شود برای اطمینان از شرایط مناسب آب‌وهوایی آمار هواشناسی ۵۰ سال گذشته منطقه را از مراجع ذیصلاح کسب کنند.
- از آنجاکه گوسفند و بز (به‌ویژه گوسفند) از دام‌های متکی به مرتع هستند، لذا بهتر است محل نگهداری دائم یا موقت آنها نیز در نزدیکی مراتع یا پس‌چر مزارع احداث شود. دامداران محترم باید توجه داشته باشند که در پرورش گوسفند و بز به روش باز و با تکیه بر مرتع، این ظرفیت مرتع است که تعداد مجاز دام‌داری را تعیین می‌کند. از طرفی تعداد دام مجاز داری نیز خود تعیین‌کننده

- مساحتی است که باید به ساخت جایگاه و آغل گوسفند و بز اختصاص یابد. اما در مورد ساخت جایگاه نگهداری و پرورش گوسفند پروار یا بز شیری در سیستم بسته، مرتع عامل محدود کننده‌ای برای مساحت دامداری نخواهد بود.
- دسترسی به راه ارتباطی مناسب، نزدیکی به پست برق و مخابرات و دسترسی به آب بهداشتی جهت مصرف دام و انسان و همچنین مصارف بهداشتی از موارد مهم در انتخاب محل دامداری است.
 - محلی که برای ساخت گوسفندداری و پرورش بز انتخاب می‌شود نباید در مسیر آبرفت و سیلاب واقع شود و حتی‌الامکان اندکی نسبت به زمین‌های اطراف بالاتر باشد تا علاوه بر جلوگیری از تجمع سیلاب، فاضلاب دامداری به راحتی به بیرون از دامداری هدایت شود. سطح آب‌های زیرزمینی نباید خیلی بالا باشد تا هنگام حفر چاه و طراحی سیستم فاضلاب مشکلی پیش نیاید. زهکشی خاک باید به گونه‌ای باشد که آب به راحتی در خاک نفوذ کند. خاک‌های شنی یا شنی - رسی قابلیت نفوذپذیری بهتری نسبت به سایر خاک‌ها دارند و برای ساخت دامداری مناسب‌ترند.
 - توجه به امنیت دامداری در پرورش دام‌های سبک نظیر گوسفند و بز اهمیت بیشتری دارد زیرا این دام‌ها به علت سبکی و وزن کم بیشتر در معرض خطر سرقت هستند. شاید تأسیس دامداری نزدیک مناطق مسکونی روستایی یک راه حل مناسب برای افزایش امنیت دام‌ها باشد، اما رعایت فاصله از مناطق مسکونی نیز در این باره اهمیت دارد.

- به دامداران محترم توصیه می‌شود که جایگاه پرورش گوسفند و بز را طوری طراحی کنند که در صورت تمایل به توسعه دامداری و افزایش ظرفیت آن در آینده با مشکلی مواجه نشوند.

۴- انتخاب نوع طراحی جایگاه پرورش گوسفند و بز

در نظر گرفتن محل مناسب نخستین گام برای ساخت یک دامداری و طراحی آن است. پس از انتخاب محل مناسب، نوبت به انتخاب نوع طراحی جایگاه پرورش و جانمایی بخش‌های مختلف آن می‌رسد. در این باره ذکر چند نکته مهم و کاربردی ضروری است. نحوه طراحی جایگاه نگهداری گوسفند و بز به صورت مستقیم در موفقیت و سود اقتصادی دامدار مؤثر است. یک دامدار ممکن است این تأسیسات را فقط یکبار در طول عمر خود بسازد و گسترش آن در آینده منوط به پیش‌بینی‌هایی است که باید در طراحی اولیه مد نظر قرار دهد. نحوه طراحی و جانمایی قسمت‌های مختلف یک جایگاه پرورش گوسفند یا بز به سه عامل مهم بستگی دارد:

✓ شرایط آب‌وهوایی محل مورد نظر

✓ سیستم پرورش (مرتعی، مزرعه‌ای، بسته)

✓ هدف پرورش و تولید (گله‌دستی، گله‌پروری، گله‌شیری).

بر این اساس معمولاً دو نوع جایگاه برای پرورش گوسفند و بز قابل طراحی است که شامل جایگاه پرورش موقت (مورد استفاده در سیستم پرورش مرتعی و نقاط دارای آب‌وهوای معتدل) و جایگاه دائمی (مورد استفاده در سیستم پرورش نیمه‌باز و بسته و یا مناطق جغرافیایی سردسیر و گرمسیر) است که در ادامه توضیح هر یک آمده است.

جایگاه موقت پرورش گوسفند و بز

همان‌طور که کارشناسان و دامداران محترم اطلاع دارند احداث جایگاه موقت معمولاً با حداقل هزینه انجام می‌شود اما این نوع جایگاه بیشتر در روش پرورش مرتعی گوسفند و بز و همچنین مناطق معتدلی که تغییرات آب‌وهوایی چندانی ندارند قابل توصیه است. هرچند احداث جایگاه موقت موضوع بحث اصلی این کتاب نیست اما در این خصوص برخی نکات کاربردی قابل ذکر است:

- استفاده از جایگاه موقت برای سیستم‌های پرورش متمرکز و نیمه‌متمرکز گوسفند قابل توصیه نیست. از طرفی بخش عمده گوسفند و بز در کشور ایران توسط عشایر و در سیستم مرتعی نگهداری می‌شوند و استفاده از جایگاه موقت توسط عشایر امری رایج است. در سیستم مرتعی دام‌ها بیشتر ایام سال را در کوچ به سر می‌برند و احداث جایگاه دائمی و صنعتی برای آن‌ها توجیه ندارد و تنها برای مقاطع کوتاهی از سال گوسفند و بز نیاز به جایگاه محفوظ و مناسب دارند. این روش پرورش علاوه بر سادگی و ارزانی، با طبیعت گوسفند و بز که دام‌هایی چراگر هستند مطابقت دارد و دام‌ها در این سیستم بهتر پرورش می‌یابند و سالم‌تر هستند.

- یکی از مشکلات مرتع خطر حمله حیوانات درنده مثل گرگ، شغال و سگ‌های وحشی است که هیچ‌گاه نباید از آن غافل بود. یکی دیگر از مشکلات سیستم مرتعی بحث زمستان‌گذرانی دام‌ها است که دامداران محترم لازم است طی این مدت دام را در یک محل سرپوشیده و سقف دار نگهداری و خوراک جبرانی در اختیارش قرار دهند. گوسفندها یا بزها بیشتر ساعات روز را

در مرتع چرا می‌کنند و تنها برای استراحت در هنگام شب در یک محل محصور نگهداری می‌شوند. لذا جایگاه نگهداری گوسفند و بز در مرتع معمولاً شامل یک سقف موقت یا دائمی برای محافظت دام‌ها از بارش باران و برف و یک سری نرده چوبی و فلزی برای محصور کردن آن‌ها است که معمولاً با حداقل هزینه قابل تهیه است (شکل ۳).

- بخش سقف‌دار در جایگاه مرتعی، ممکن است از مصالح بادوام مثل آهن، بلوک سیمانی و بتن و یا از مصالح محلی و ارزان‌تر نظیر چوب، گل و یا سقف‌های آماده ساخته شود. حصار مورد استفاده برای نگهداری گوسفند و بز معمولاً به صورت موقت و قابل حمل و یا به شکل دائمی و ثابت ساخته می‌شود که شرح کامل آن در نحوه حصاربندی جایگاه در بخش‌های بعدی ارائه می‌شود.

شکل ۳- نمونه جایگاه موقت نگهداری گوسفند و بز در مرتع

- از آنجاکه گوسفند یا بزها بخش عمده خوراک خود را از مرتع تهیه می‌کنند، لذا ساخت آخور و آبشخور ثابت و دائمی و استفاده از مصالح گران‌قیمت برای این منظور لازم نیست. آبشخور دام‌ها در مرتع معمولاً شامل رودخانه‌ها، چشمه‌های طبیعی، گودال‌های آب و یا ظروف پلاستیکی قابل حملی است که می‌توان آن‌ها را به راحتی از یک بخش مرتع به بخش دیگر آن منتقل کرد. در مرتع معمولاً برای دادن کنستانتره و غلات به گوسفند و بز از آخورهای ثابت یا سیار استفاده می‌کنند (شکل ۴).

شکل ۴- استفاده از آخورهای سیار در مرتع

جایگاه دائمی پرورش گوسفند و بز

استفاده از جایگاه دائمی پرورش گوسفند و بز معمولاً در مناطق سردسیر یا گرمسیر کشور متداول است. در این مناطق به دلیل کنترل بهتر شرایط محیط پرورش نظیر دما، رطوبت، نور و تهویه و تیمار متمرکز گوسفند و بز ساخت جایگاه دائمی، مستحکم و مقاوم برای گوسفند و بز ضروری است. البته جایگاه دائمی پرورش گوسفند و بز ممکن است به صورت باز یا بسته

طراحی شود. در ادامه خصوصیات کلی این دو نوع طراحی مختصراً توضیح داده شده است.

۵- خصوصیات عمومی جایگاه باز و بسته پرورش گوسفند و بز

علت نامگذاری این دو نوع جایگاه وضعیت طراحی محل استراحت دامها است. محل استراحت گوسفند و بز در جایگاه باز معمولاً شامل یک مکان سقفدار و دائمی است که مطابق با شرایط آبوهوایی در یک یا چند طرف، فاقد دیوار جانبی است و حتی ممکن است از چهار جهت باز باشد (شکل ۵). برعکس در جایگاه بسته جوانب محل استراحت با دیوار، در و یا پنجره محفوظ هستند به طوری که باد به صورت آزاد به داخل محل استراحت دامها جریان ندارد و تحت کنترل است (شکل ۶).

شکل ۵- جایگاه باز پرورش گوسفند فاقد دیوار جانبی در سمت مقابل

شکل ۶- تصویر یک نمونه جایگاه بسته و محصور در پرورش بز

در طراحی جایگاه باز و بسته توجه به برخی نکات فنی لازم است:

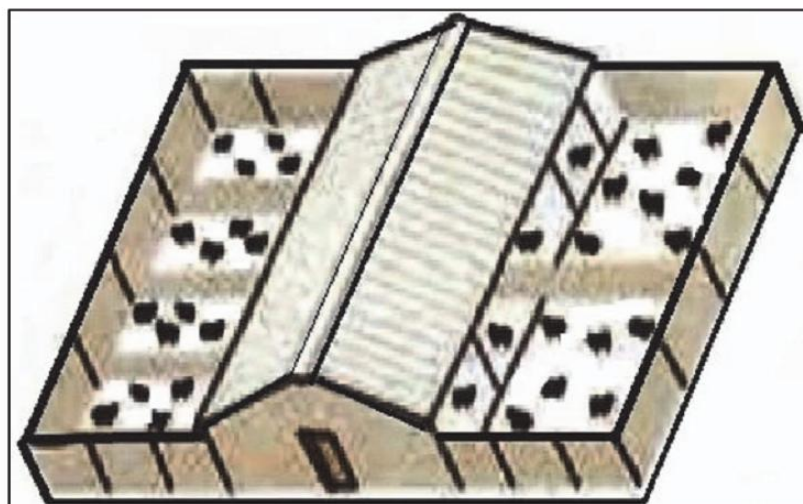
- استفاده از جایگاه باز برای پرورش گوسفند و بز معمولاً در مناطق گرمسیر و معتدل و استفاده از جایگاه بسته معمولاً در مناطق سردسیر رایج است.
- به دلیل این که جایگاه باز بیشتر در مناطق معتدل و گرمسیر مورد استفاده قرار می‌گیرد لذا این نوع جایگاه برای اغلب مناطق کشور ایران به استثنای مناطق کوهستانی و سردسیر غرب و شمال غرب کشور قابل توصیه است. گوسفند به دلیل شرایط فیزیولوژیک منحصر به فرد در صورت وجود رطوبت کافی در محیط، می‌تواند هوای بسیار سرد حتی تا ۳۰- درجه سانتی‌گراد زیر صفر را تحمل کند. به غیر از مناطق غربی و شمال غرب کشور توصیه استفاده از جایگاه بسته برای پرورش گوسفند در اغلب نقاط ایران لزومی ندارد.

اغلب نژادهای بز نیز مانند گوسفند در برابر تغییرات دما نسبتاً مقاوم‌اند، اما به دلیل حساسیت بیشتر بزهای شیری به گرما و سرمای بیش از حد، جایگاه نگهداری بزهای شیری نسبت به بزهای گوشتی یا کرکی باید عایق‌بندی بهتری داشته باشد.

- برای زمستان گذرانی دام‌ها در جایگاه باز در بسیاری مواقع کافی است تا دیواره‌های باز جایگاه محل استراحت دام‌های بالغ را با بسته‌های کاه یا برزنت و یا نایلون‌های پلاستیکی پوشانده شود، اما حتی در جایگاه باز نیز بره‌های تازه متولد شده حتماً باید در بدو تولد و مدتی پس از آن در یک جایگاه با دمای مناسب و قابل کنترل نگهداری شوند. در مناطق بسیار گرم که متوسط حداکثر دمای ۵۰ ساله آن‌ها بالاتر از ۳۵ درجه است و در مناطق بسیار سرد که متوسط حداقل دمای ۵۰ ساله آن‌ها کمتر از ۱۰- درجه سانتی‌گراد است، عایق بندی دیوارها و به‌خصوص سقف محل استراحت بزهای شیری و تهیه وسایل گرمایش و سرمایش برای آن به دامداران توصیه می‌شود.

- در جایگاه باز، طرف باز محل استراحت گوسفندها یا بزها معمولاً در ضلع شرقی یا جنوبی قرار دارد و هوا بدون هیچ گونه مانعی (مثل در و یا پنجره) به درون آن جریان پیدا می‌کند و بهاریند نیز معمولاً در همین ضلع از محل استراحت ساخته می‌شود. تهویه جایگاه معمولاً از نوع طبیعی است و هوای مورد نیاز دام‌ها به‌واسطه جابه‌جایی هوا و وزش بادهای دائمی یا فصلی تأمین می‌شود.

- در هر دو نوع جایگاه باز و بسته محل استراحت گوسفندها و بزها (آغل) از طریق راه‌های ارتباطی متعدد با بهاریند (شکل ۷) یا محل گردش دام‌ها مرتبط است. محل گردش برای قدم زدن، مصرف خوراک و انجام رفتارهای طبیعی دام‌ها لازم است. در بهاریند گوسفندها و بزها از نور خورشید و هوای تازه استفاده می‌کنند که این امر در کاهش بیماری‌ها و افزایش سلامت دام بسیار مؤثر است.

شکل ۷- بهاریند در دو طرف جایگاه گوسفندان

- نوع مصالح مورد استفاده در جایگاه بسته و جایگاه باز تا حد زیادی ممکن است مشابه باشد و انتخاب آن بستگی به سلیقه دامدار، امکانات محلی و شرایط آب‌وهوایی منطقه‌ای دارد که دامداری در آن بنا می‌شود.

- بهتر است آخورها و آبشخورها در جایگاه باز و بسته به صورت ثابت طراحی شوند و از مصالح بادوام در ساخت آن‌ها استفاده شود. معمولاً محل استقرار آخورها و آبشخورها را در

جایگاه باز در بهار بند پیش‌بینی می‌کنند. این مسئله باعث می‌شود تا دام‌ها بیشتر ساعات روز را در بهار بند سپری کنند و از تراکم آن‌ها در محل استراحت جلوگیری شود. اما در جایگاه بسته و مناطق سردسیر پیش‌بینی آخور در محل استراحت دام‌ها برای جلوگیری از یخ زدن آب و خوراک و محافظت دام‌ها از سرما ضروری است.

- به دلیل این که در جایگاه دائمی پرورش گوسفند و بز (اعم از سیستم باز یا بسته) گوسفندها یا بزها بیشتر ساعات روز را در دامداری می‌گذرانند، لذا جمع‌آوری کود از اهمیت بیشتری نسبت به جایگاه مرتعی برخوردار است و برای جمع‌آوری کود دام‌ها باید پیش‌بینی‌های لازم نظیر ساخت کانال‌های فاضلاب، شیب مناسب کف و تهیه ابزار مناسب برای جمع‌آوری کود از سوی دامدار صورت گیرد.

- تهویه در جایگاه بسته علاوه بر روش طبیعی باید با استفاده از هواکش‌های الکتریکی و به صورت مصنوعی انجام شود که این موضوع نیز هزینه ساخت و نگهداری جایگاه را افزایش می‌دهد.

۶- ساخت بخش‌های مختلف جایگاه پرورش گوسفند و بز

در کشور ما روش‌های رایج پرورش گوسفند و بز شامل:

- ✓ نگهداری گله مولد یا داشتی (به منظور تولید بره، شیر و الیاف دامی)
- ✓ سیستم پرواربندی (به منظور تولید گوشت)
- ✓ و یا تلفیقی از هر دو روش است.

با در نظر گرفتن هدف پرورش و نوع بهره‌برداری، بخش‌های اصلی یک واحد پرورش گوسفند یا بز می‌توانند شامل موارد زیر باشد:

- ۱- انبار علوفه
 - ۲- محل استراحت دام‌ها یا بخش سقف‌دار (آغل)
 - ۳- محل گردش دام‌ها (بهاربند)
 - ۴- آخورها و آبشخورها
 - ۵- انبار ذخیره کود
 - ۶- قرنطینه
 - ۷- سالن پشم‌چینی
 - ۸- محل شیردوشی
 - ۹- سکوی بارگیری و تخلیه دام
 - ۱۰- اتاق کارگری و مدیریت و تجهیزات جانبی آن.
- برای ساخت بخش‌های مختلف جایگاه دام توجه به موارد زیر ضروری است:

- نخست آنکه جانمایی بخش‌های مختلف دامداری تا حدی به سلیقه و نظر دامدار بستگی دارد و برای انتخاب بهترین ترکیب باید قبل از ساخت دامداری مطالعه کافی در این زمینه انجام شود و حداقل چندین دامداری مختلف مورد بازدید قرار گیرد.

- طراحی بخش‌های مختلف جایگاه باید به گونه‌ای باشد که جابه‌جایی دام، خوراک و تولیدات دامی به راحتی انجام و به حداقل نیروی کارگری نیازمند باشد. نحوه طراحی جایگاه‌ها باید به گونه‌ای باشد که پاسخگوی کارهای معمول مثل

پشم‌چینی، واکسیناسیون، مبارزه با انگل‌ها، شستشوی سم، حمام ضدکنه، جابه‌جایی دام‌ها بین مرتع و دامداری، جابه‌جایی دام‌ها داخل دامداری، جمع‌آوری کود، خوراک‌دهی، بارگیری و فروش دام‌ها باشد.

- رعایت انعطاف‌پذیری کافی نیز در طراحی جایگاه از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. منظور از انعطاف‌پذیری دسترسی آسان کارگرها به بخش‌های مختلف دامداری، جابه‌جایی مناسب دام در آن و امکان تبدیل بخش‌های مختلف دامداری به یکدیگر یا اضافه کردن بخش‌های مورد نیاز در آینده است.

- فاصله بخش‌های مختلف دامداری از یکدیگر و نحوه ارتباط آن‌ها با هم در انعطاف‌پذیری دامداری بسیار اهمیت دارد. این‌که انبار خوراک، محل استراحت، درمانگاه، انبار کود و... نسبت به هم چه موقعیتی داشته باشند، کیفیت طراحی را مشخص می‌کند.